

cira na arhive, a to predstavlja smanjenje »vodećih« funkcija direktora ili predsjednika, a s druge strane nudi velike mogućnosti za uvođenje svježih ideja i inicijativa koje dolaze od samih arhivskih radnika. Naime, ranije osim direktora ili predsjednika bilo je malo onih informiranih o svemu što se događalo, a moglo bi imati utjecaja na donošenje odluka od vitalne važnosti, dok je danas cijeli kolektiv »ex lege« i radnik je u poziciji da aktivno sudjeluje u životu organizacije. (BRANKA DŽIDIĆ)

DES ETATS GENERAUX AU 18 BRUMAIRE. LA REVOLUTION FRANCAISE A TRAVERS LES ARCHIVES. PARIZ 1988. Jedanaesti međunarodni kongres arhiva 1988. god. u Parizu zamalo koincidira s 200-tom objećnicom francuske revolucije koju ta zemlja proslavlja naredne godine. U živu izdavačku djelatnost upriječenu u Francuskoj prigodom jubileja uključili su se »Archives nationales« i »La documentation française« objavivši zajednički novu luksuzno opremljenu monografiju koja na 438 stranica i formata A-3 donosi faksimile 251 pisane ili tiskane isprave iz razdoblja od 1788. do 1799. godine.

Zahvaljujući visokoj kvaliteti reprodukcija u četverbojnoj tehnici postignuta je čitkost dokumenata, tako da djelo može poslužiti i kao svojevrsno izdanje povijesnih izvora. Ovaj način omogućuje za jubileje i druge prigode relativno brzo prezentiranje javnosti arhivske građe bez transkripcije i kritičke obrade teksta. Jedina zapreka korištenju je umanjeње fotografije kod stanovitog broja spisa većeg formata. U ovom faksimilskom izdanju, koje putem arhivske građe vodi po francuskoj revoluciji, naročito je važan izbor isprava. Nema razloga sumnjati da je ekipa francuskih stručnjaka znala odabrati najznačajnije i najtipičnije isprave iz Nacionalnog arhiva (odakle je preuzeto dvije trećine spisa), a ostatak iz 44 departmanska i tri komunalna arhiva te Povijesne službe kopnene vojske. Faksimil svakog spisa je popraćen komentarom uz navod arhiva u kojem je pohranjen i signatura. Uz dokumente datirane revolucionarnim kalendarom naveden je i datum po našem računanju vremena. Petnaest poglavlja knjige obrađuju pojedine etape i aspekte revolucionarnog gibanja kao i rojalističkog pokreta. Pored odluka, naredaba, proglašaja i zapisnika centralnih i regionalnih organa nove vlasti te pojedinih staleža i zainteresiranih strana reproducirani slikovni materijal također je u vezi s onovremenim zbivanjima. Akvarelski crtež i situacioni nacrt jednog dvorca načinjen je neposredno prije njegovog razorenja u sklopu antifeudalne kampanje. Grafika Lilla prikazuje teško razoren grad u borbama 1792. godine. Sukobljujući se s crkvom francuska je revolucija inaugurirala svoj kult, praznike i svečanosti. Ostali su projekti dekoracija javnih svečanosti kao i skice uređenja novih kulturnih prostora, npr. Hrama razuma u što je pretvorena crkva sv. Mauricija. Nisu izostale ni grafike šećerana u kolonijama, adaptacije muzeja, kao ni tehničkih izuma među kojima ne treba zaboraviti giljontinu. Zemljopisne karte odražavaju ratne operacije, novopripojena područja, katastarska mjerenja i određivanja novih granica departmana u vezi s ukidanjem feudalnih posjeda. Reproducirana je i »Sistematska tabela javne naobrazbe ili pouke čovjeka i građanina« koju je sačinio istaknuti matematičar i sudionik revolucije Condorcet. Ova opća shema imala je odraza i u našim krajevima gdje su u sklopu ilirskih provincija liceji po francuskom uzoru istisnuli gimna-

zije. Bilo je i dvojezičnih dekreta i proglasa — u izdanju su našla mjesto i dva takva dokumenta pisana francuski i bretonski.

U Francuskoj se danas njeguje tzv. povijest svakodnevnog života. Jedna serija izdanja pod nazivom »La vie quotidienne« obrađuje takva pitanja za svaku epohu posebno. Ovakav pristup je u monografiji predstavljen nizom dokumenata, među kojima i pismom jednog osuđenika na smrt. Zanimljivo je da se revolucionarna parola »Liberté, égalité, fraternité« javlja u impresumu samo jednog od dvadeset papira na kojima su bili pisani dokumenti. Najčešće dolazi bez posljednje riječi, ponekad u izmijenjenom redosljedju, a ponekad uz dodatak nekih drugih: Justice, Humanité, Union, Triomphe de la République ou la Mort«. U samim tekstovima isprava ima i drugih parola.

Što je veća distanca od nekog povijesnog događaja raste mogućnost svestranijeg sagledavanja njegovog značenja. Tako se u francuskoj historiografiji već prigodom 100. obljetnice revolucije osjećala stanovita emancipacija od njene nekritičke glorifikacije. Očito je da ni nakon dva stoljeća ovaj proces još nije dovršen, kako svjedoči Georges Soria, autor najnovije velike povijesti francuske revolucije u tri sveska, za kojega su kontroverze prevratnog razdoblja od 1789. do 1799. još daleko od razrješenja. (Georges Soria: Grande histoire de la révolution française³, Paris 1987—1988, str. 1585). Težeci objektivnom odabiru dokumenata priređivači našeg izdanja nisu zaobišli ni negativne strane francuske revolucije.

Iza faksimila proglasa o slobodi kazališta slijedi nekoliko faksimila o zabrani pojedinih kazališnih predstava. Pored faksimila izvješća o proslavi praznika ukinuća ropstva i nekoliko proglasa o pravima crnaca na Haitiju i drugim francuskim prekomorskim posjedima te sličnih dokumenata u duhu bratstva i jednakosti svih ljudi objavljen je i faksimil proglasa iz 1793. godine kojim se građanke Strasbourga (Strassburga) pozivaju na napuštanje njemačke narodne nošnje ukoliko su im »srca francuska«. Ističući suprotnost takvog poziva s ljudskim pravima i pravima na razlikovanje, komentatori napominju da je komično što je proglas osim francuski bio otisnut i njemački da bi ga razumjele one »čija su srca francuska«. U nepolitičkoj sferi također je bilo pretjerivanje. Uz faksimil odluke o uvođenju decimalnog sistema mjera i utega, što je postupno postalo tekovinom cijelog civiliziranog svijeta osim anglo-saksonskog, donosi se faksimil odluke i o decimalnom sistemu mjerenja vremena, tj. diobi dana na 10 sati, a sata na 100 minuta. U ovom se prikazu nažalost nije moguće osvrnuti na sve dokumente, od kojih svaki ima ozbiljne razloge zbog kojih je uvršten u ovo izdanje. (ANDREJ ČEBOTAREV)

ERCHART HENNING-GABRIELE JOCHUMS, »BIBLIOGRAPHIE ZUR HERALDIK. SCHRIFTTUM DEUTSCHLANDS UND ÖSTERREICHS BIS 1980.«, Köln-Wien 1984. Heraldika je — na žalost — znanstveno i stručno u nas zanemarena oblast znanosti i kulture; ta nekada tako uvažavana pomoćna povijesna znanost danas više nema onoga širokog, javnog poštovanja koje je nekada imala. Međutim, to ni izdaleka ne znači da je i zaboravljena — javlja se novi trend koji unosi znatne, tržišne novosti i u grboslovlje: upravo je moda da gradovi i druga naselja te radne, sportske i druge organizacije imaju svoj grb. U tome smislu treba promatrati i po-